НАУКОЗНАВЧА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ

Канцір Володимир Степанович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально – правових дисциплін юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ

Сучасний тероризм можна визначити як систему використання насильства певними формуваннями для досягнення відповідної мети, як правило, політичної. Відбувається це за рахунок примусу державних органів, міжнародних і національних організацій, державних і громадських діячів, окремих громадян або їх груп до здійснення тих або інших дій на користь терористів, з метою запобігання реалізації погроз. Самі ж залякування можуть адресуватися конкретних осіб (як правило - державних діячів) або населення в цілому, спрямовуватися стосовно об'єктів життєзабезпечення суспільства, джерел підвищеної небезпеки, навколишнього середовища.

Дослідження проблеми тероризму на сьогоднішній день проводяться за декількома основними напрямами.

Перший вектор пов'язаний з дослідженням історії тероризму як способу вирішення соціальних проблем. Він реалізується в роботах таких вчених, як проф. О.В. Будницького, Л.М. Ляшенко, П.А. Кошеля, А.І. Суворова та інших.

Другий напрямок – це роботи з теоретико-методологічного дослідження природи тероризму, сутності, особливостей, тенденцій розвитку терористичної діяльності (дослідження проф. А.С. Грачова, А.І. Гушера, В.І Замкового, К.М. Ільченкова, І. Ільїнського, В.Я. Кікотя, Є.П. Кожушко, В.Є. Петрищева, К.Н. Салімова та інших).

Ще одна траєкторія, і, до речі, найбільш повно обстежена, пов'язана з дослідженням правових аспектів тероризму та антитерористичної діяльності. Ці питання відображені у працях проф. П.П. Баранова, В.П. Ємельянова, Н.Д. Литвинова, В.В. Лунєєва, В.В. Устинова, М.Л. Ентіна та інших, в яких обговорюються класифікаційні ознаки цього злочину, форми і методи боротьби з ним.

В якості четвертого напряму можна назвати аналіз політичного тероризму, його місця та ролі в сучасному соціумі. Цим проблемам присвячені праці вчених проф. Ю.І. Авдєєва, І.В. Дементьєва, Н.Я. Лазарєва, Є.М. Примакова та інших.

Практично в усіх європейських мовах, а також у персидській (фарсі), є слова, які походять від латинського „terror", що в перекладі означає „жах". В українській мові існує два найбільш близьких до цього слова - іменники „тероризм" та „терор". Перший найчастіше використовується в юридичній літературі для окреслення особливого типу політичного злочину проти громадської безпеки, що використовує насильство та залякування для досягнення конкретних цілей. Поняття „терор" у науковій та публіцистичній літературі має різне значення, але найбільш загальноприйнятним є його застосування для характеристики політики держави, спрямованої на залякування своїх громадян та використання нелегітимного насильства.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови подається наступне визначення поняття "терор" як: 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; 2) надмірна жорстокість стосовно до кого-небудь; залякування [1, с. 1445].

Сучасних дефініцій тероризму нараховується немало, такий стан речей для науки є закономірним процесом.

Так, російський учений Ю.І Авдєєв зазначає, що у світовій науці існує два основних підходи щодо визначення поняття "тероризм". Біологічний підхід пояснює це явище деякою "вродженою", "насильницькою" сутністю людини, "природним" прагненням людей загрожувати інтересам інших із використанням будь-яких доступних засобів для досягнення поставленої мети. Соціальний підхід щодо проявів тероризму виходить із розуміння того, що визначальне значення мають саме соціальні процеси. Йому надається перевага серед інших підходів для пояснення природи та формулювання поняття тероризму [2, с.37].

Для розуміння сучасної терористичної діяльності може видатися цікавим збірний термін "тероризм", під яким російський кримінолог І.І. Артамонов розуміє "будь-який акт насильства (вбивство, ушкодження, захоплення заручників, матеріальних об'єктів та їх руйнування) або загрозу його застосування, що здійснюється умисно різноманітними способами, із застосуванням будь-яких засобів з метою припинення політичної діяльності, порушення громадської безпеки, залякування населення або справляння впливу на прийняття рішень

органами державної влади, що створює в суспільстві атмосферу страху, паніки, розгубленості". Уточнюючи ознаки тероризму, цей автор зазначає: "тероризм являє собою протиправне застосування сили або загрози силою; він спрямований на створення залякувального впливу, залякування більш широкого кола осіб, аніж безпосередні жертви; метою терористичних акцій виступає спонукання влади, населення, окремих осіб до відповідних дій або відмови від їх здійснення на користь терористів" [3, с. 140].

Ще один дослідник даної проблеми проф. А. Кара-Мурза зазначає, що "Тероризм – це дії, спрямовані на урівноваження шансів або на перелом гри … З точки зору самих терористів, їх дії – це форма поновлення порушеної справедливості" [4]. Це спотворене уявлення про справедливість, однак важливо зазначити, що тероризм – завжди асиметрична відповідь слабшої сторони на дії сильнішої.

Змістовне формулювання поняття "тероризм" запропонував проф. В. Петріщев: "Тероризм – це систематичне, соціально і політично вмотивоване, ідеологічно обумовлене використання насильства або погроз застосування такого, за допомогою якого через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямку, і досягається визначена терористами мета" [5, с.11]

В одному з останніх видань "Великого енциклопедичного словника" наводиться наступне визначення: "Терор (тероризм) (лат. terror – страх, жах), насильницькі дії (переслідування, руйнування, захоплення заручників, вбивства тощо) з метою залякування, придушення політичних опонентів, конкурентів, нав'язування відповідної лінії поведінки. Розрізняють індивідуальний і груповий терор (наприклад, дії екстремістів політичних угруповань) і державний терор (репресії диктаторських і тоталітарних режимів). У 70-х – 90-х роках XX століття отримав розповсюдження міжнародний тероризм (вбивства або викрадення глав іноземних держав і урядів, їх дипломатичних представництв, мінування приміщень посольств, місій, міжнародних організацій, вибухи в аеропортах і на вокзалах, викрадення повітряних суден)" [6, с.1197].

Вчений Є. Кожушко пропонує своє визначення: "Тероризм – це тактика політичної боротьби, що характеризується систематичним застосуванням ідеологічно мотивованого насильства та виражається у вбивствах, диверсіях, саботажі, викраденнях та інших діях, які становлять загрозу життю і безпеці людей" [7, с.17-18].

І, нарешті, офіційне визначення поняття "тероризм" наведено у Законі України "Про боротьбу з тероризмом": "тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей" [8, с.10].

На міжнародному рівні також вживаються активні зусилля щодо вироблення уніфікованого і прийнятного для всіх сторін визначення терміна "тероризм". Зокрема, НАТО, ще у 1989 році сформулював своє бачення проблеми тероризму: "Вбивство, викрадення, підпали та інші незаконні дії розцінюються нами як злочини, однак багато країн з невеликим бажанням засуджують терористичні акти, вважаючи їх боротьбою за національне визволення" [9, с.32].

Темпи вироблення власних дефініцій терміна "тероризм" та їх закріплення в національному законодавстві багато в чому залежать від того, як давно окремі держави зіткнулися з цією проблемою, і як далеко зайшло протистояння між власними владними структурами та суспільством, з однієї сторони, і терористичними організаціями – з іншої.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Авдеев Ю.И. Терроризм как социально-политическое явление / Ю.И. Авдеев // Современный терроризм: состояние и перспективы. — М.: Эдиториал УРСС, 2000. – С. 37.

3. Артамонов И.И. Терроризм: способы предотвращения, методика расследования / И.И. Артамонов. – М.: Изд-во И.И. Шумилова, 2002.

4. Грушин Б. Слабость, которую не победить силой. Как быть большинству, если меньшинство желает уравнять шансы ценой терроризма / Грушин Б., Делягин М., Кара-Мурза А., Тарасов А. // Общая газета. – 2001. – № 38.

5. Петрищев В.Е. Заметки о терроризме / В.Е. Петрищев. – М.: Эдиториал, 2001. – С. 11.

6. Большой энциклопедический словарь. – Москва, 1997. – С. 1197.

7. Кикоть В.Я. Современный терроризм: анализ основных направлений / В.Я. Кикоть, Е.П. Кожушко. – Минск, 2000. – С.77.

8. Багрій - Шахматов Л.В. «Постатейний науково-практичний коментар до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» / Л.В. Багрій - Шахматов, С.І. Бердяга – Серія «Закон і коментар». – К.: Юстиніан, 2006. – 488 с.

9. Falk R. Revolutionaries and Functionaries. The Dual Face of Terrorism / R. Falk. – N.Y., 1989. – P. 71.